

Максименко А.В.

СВІТОВИЙ ДОСВІД ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проаналізовано зміну контурів стимулювання інноваційної діяльності в контексті глобальних трансформаційних процесів та доведено необхідність зміщення акцентів з прямих методів заохочення на непрямі. Акцентовано зв'язок між податковим стимулюванням інноваційної діяльності та податком на прибуток, прибутковим податком та соціальними внесками. Визначено стратегічні орієнтири формування та реалізації податкових стимулів, зокрема податкового кредиту та відшкодування. Вироблено механізми вдосконалення та практичного застосування податкових преференцій з метою стимулювання інноваційної діяльності з урахуванням досвіду розвинутих країн.

Ключові слова: податкове стимулювання, інноваційна діяльність, податки, НДДКР.

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямком перетворення економіки є надання їй ознак інноваційності, що має багатогранний, багатоплановий комплексний характер та втілює в собі єдність технологічних, організаційних і соціальних нововведень. Одним з ефективних умов розвитку інноваційної діяльності є поступове зміщення акцентів з прямих методів стимулювання інноваційної діяльності на непрямі, одним з яких є податкові преференції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблематики податкового стимулювання інноваційної діяльності займалися як закордонні Bøler, Moxnes, Ulltveit-Moe, Bronzini and Piselli, Lefgren and Azoulay, так вітчизняні вчені Алексєєв І. В., Желізняк Р. Й., О.Марченко, В.Ткаченко. Однак ряд аспектів цієї багатогранної наукової проблеми залишається недостатньо розкритим. Зокрема, проблема вибору методів і інструментів податкового стимулювання з позицій їх практичної реалізації через їх недостатність, фрагментарність, асиметричність і безсистемність, що ускладнює або робить неможливим застосування існуючих податкових пільг, а також докази самого факту здійснення інноваційної діяльності.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в визначенні найоптимальніших методів податкового стимулювання на основі досвіду провідних країн, враховуючи системну взаємодію елементів інноваційної діяльності.

Опис основного матеріалу дослідження. Протягом останнього десятиліття в багатьох державах було вжито заходів щодо податкового стимулювання інноваційної діяльності. Такі податкові режими пропонують пільгові умови

оподаткування доходу, отриманого від інноваційної діяльності, і преференції щодо обліку витрат на створення або придбання таких об'єктів.

В свою чергу, дослідження і розробки є основною рушійною силою інновацій. Уряди відіграють важливу роль у фінансуванні вищої освіти і фундаментальних досліджень, що в свою чергу є основою, на якій фірми можуть будувати свої власні дослідження. Але бюджетна політика також відіграє суттєву роль у сприянні приватних інвестицій в НДДКР.

Приватні фірми самотужки не вкладають достатньо коштів в інновації з двох причин. По-перше, їх стримують великі обсяги фінансування ризикованих інвестиційних проектів НДДКР, навіть якщо проекти, як очікується, принесуть високий прибуток. Це особливо актуально в період економічного спаду, коли обмеження ліквідності є більш поширеними. Як свідчать дані, податково-бюджетна політика допомагає стабілізувати віддачу від інвестицій та стимулювати приватні інвестиції в дослідження і розробки.

По-друге, інвестиції компаній в дослідження і розробки приносять користь економіці в цілому. Наприклад, дослідники в технологічних ключових точках, таких як Силіконова долина в Каліфорнії, обмінюються знаннями та ідеями. В свою чергу, технології, які втілені в нових продуктах чи обладнанні можуть бути імітовані іншими або можуть надихнути на подальші інновації.

На основі дослідження [1] приходимо до висновків, що фінансові стимули повинні зменшити вартість інвестування в дослідження і розробки на 50 % в середньому в країнах з розвинутою економікою, щоб спонукати фірми займатися більше НДДКР. Це дозволить ефективно отримати вигоди для економіки в цілому. Такий податковий стимул призведе до збільшення досліджень і розробок приблизно на 40 % в порівнянні з поточним рівнем і підняттям ВВП в країнах з розвинутою економікою на 5 % у довгостроковій перспективі.

Приймання зарубіжних технологій є ключовим компонентом для наздоганяючого зростання, яке має вирішальне значення для ринків і країн, що розвиваються. Розрахунки показують, що дослідження і розробки, що проводяться в країнах G7 дають зростання продуктивності в інших країнах приблизно на 25%. Враховуючи це, глобальний рівень досліджень і розробок повинен вирости на 50%, а глобальний ВВП може збільшитися приблизно на 8% у довгостроковій перспективі.

У той час як податкові стимули можуть бути потужним інструментом для стимулювання приватних досліджень і розробок, їх надання і впровадження має вирішальне значення.

Як свідчать дані [2], у 2015 році 28 з 34 країн-членів ОЕСР і ряду інших країн, використовували пільговий податковий режим для бізнесу, що здійснюють витрати на НДДКР. Ця цифра неухильно зростає з плином часу. Станом на 2013 р. приблизно 6,9% від витрат на НДДКР безпосередньо фінансуються урядами. Податкові пільги отримані на НДДКР становлять еквівалент 5,2% державного фінансування бізнесу. Залежність від податкових пільг на НДДКР в цілому збільшується в порівнянні з різними формами прямої підтримки. Порівняння державної підтримки, наданої в 2013 і 2006 роках, показує збільшення відносної важливості податкових стимулів серед 16 з 28 країн.

Податкові пільги можуть приймати форму допомоги, звільнення, вирахування або кредиту. Податкові пільги, звільнення і відрахування фактично віднімаються з податкової бази, скорочуючи оподатковувану суму. В свою чергу податковий кредит це сума, що безпосередньо зменшує податкові зобов'язання. Вибір між кредитом і допомогою в значній мірі має формальний характер, так як вони можуть бути еквівалентними. Проте, величина податкової вигоди буде порізному реагувати на зміну ставки податку. Зокрема, податковий кредит зменшує суму «до оплати», в той час як податкові пільги і звільнення можуть бути виплачені в повному обсязі.

Загалом серед податкових пільг, покликаних стимулювати інноваційну діяльність, можуть бути виділені наступні [3]:

1) інвестиційні знижки з податку на прибуток в розмірі, відповідному певної відсоткової частки від вартості впроваджуваного інноваційного обладнання;

2) знижки з податку на прибуток в розмірі витрат на НДДКР;

3) віднесення до поточних витрат витрат на окремі види обладнання, який зазвичай використовується в наукових дослідженнях;

4) створення за рахунок фонду прибутку інноваційних фондів спеціального призначення, які не обкладаються податком;

5) оподаткування прибутку інноваційно активних організацій за зниженими ставками (для невеликих підприємств);

6) "податкові канікули" протягом декількох років на прибуток, отриманий від реалізації інноваційних проектів;

7) пільгове оподаткування дивідендів юридичних і фізичних осіб, отриманих по акціях інноваційних організацій;

8) пільгове оподаткування прибутку, отриманого в результаті використання патентів, ліцензій, «ноу-хау» та інших нематеріальних активів, що входять до складу інтелектуальної власності;

9) зменшення оподатковуваного прибутку на суму вартості приладів і обладнання, переданих вузам, НДІ та іншим інноваційним організаціям;

10) відрахування з оподатковуваного прибутку внесків до благодійних фондів, діяльність яких пов'язана з фінансуванням інновацій.

Податкові відрахування, пов'язані з витратами на дослідження і експериментальні розробки (Research and Experimental Development Tax Credit) в США, вперше були введені в 1981 році законом про фіскальні заходи з відновлення економіки (Economic Recovery Tax Act). Податкові відрахування (tax credit) це можливість збільшеного вирахування витрат на НДДКР для цілей податку на прибуток. Наприклад, якщо компанія зазнала 100 грошових одиниць витрат на НДДКР, для цілей податку на прибуток їй дозволяють відняти 120 грошових одиниць. В такому випадку найчастіше мова йде про 20% (іноді - 120%) податкових вирахувань. Зростаючим називається податкове вирахування, при якому відсоток додаткового вирахування залежить від збільшення витрат на НДДКР. Наприклад, якщо компанія в минулому періоді зазнала 100 грошових одиниць витрат на НДДКР, а в поточному 150 грошових одиниць, то 20% є зростаючим відрахуванням і полягає в можливості додатково до 150 відняти 10 (20% від 50) грошових одиниць для цілей розрахунку податку на прибуток. Цікаво відзначити, що даний закон був прийнятий як одна з численних антикризових заходів з метою виходу з рецесії 1980-1982 років.

Податкові пільги, пов'язані з витратами на інноваційну діяльність, в основному стосуються корпоративного податку, податку на заробітну плату та утриманих внесків на соціальне забезпечення. Характеризуючи зміну глобальних контурів податкового стимулювання інноваційної

діяльності слід зауважити, що в 2015 році більшість країн ОЕСР застосовували податковий кредит (зокрема, Австралія, Канада, Франція, Ірландія, Норвегія) або податкові знижки щодо обсягу витрат на НДДКР (Бразилія, Китай, Нідерланди, Велика Британія). В той час як в США використовували цільові податкові пільги щодо витрат на НДДКР, які перевищують заздалегідь визначений базовий рівень. Цей метод може бути більш вигідним для фірм зі зростаючими рівнями витрат на НДДКР, проте з позицій держави він більш складний для адміністрування. Деякі країни пропонують гібридну систему обсягу і додаткових податкових кредитів (Корея, Португалія та Іспанія) або допомоги

(Чехія, Словаччина і Туреччина). Деякі схеми податкового стимулювання інноваційної діяльності вочевидь націлені на конкретні підприємства або форми дослідження.

Суттєвість податкових стимулів інноваційної діяльності нерозривно пов'язана бізнес-характеристиками об'єкта. Якщо розрахувати умовний рівень податкової підтримки для кожної додаткової одиниці інноваційної діяльності, в якій фірми з певними характеристиками мають право, то виявиться така ситуація. Стосовно прибутку, цей рівень є найбільшим у Франції, Іспанії та Португалії щодо малих і середніх підприємств, а також для Іспанії, Португалії та Ірландії в разі великих підприємств (рис.1).

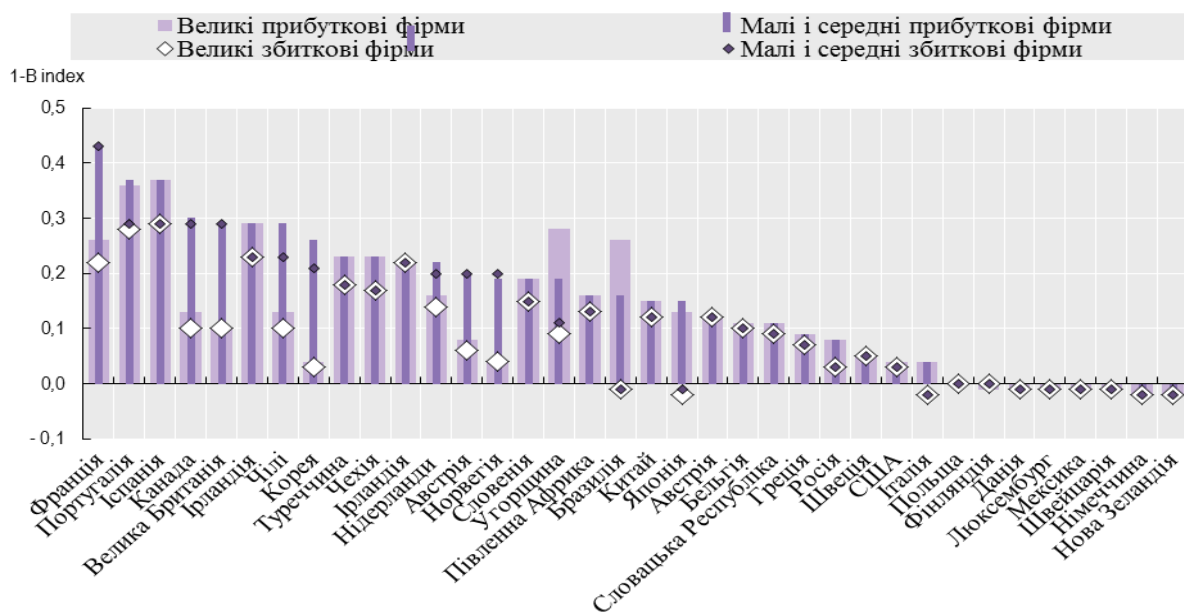

Рис.1. Рівень податкових субсидій інноваційної діяльності, 2015 [2]

Структура податкових стимулів інноваційної діяльності є доволі асиметричною. Зокрема серед країн, що надають податкові пільги, існує значна різниця в ставках субсидування податку для фірм різного розміру і рентабельності. Середня податкова ставка субсидій в країнах ОЕСР варіюється від 0,19 для прибуткових малих і середніх підприємств, до 0,10 для великих збиткових підприємств [2].

Аналіз тенденцій державної підтримки інноваційної діяльності (рис.2) свідчить, що в ряді країн ОЕСР, таких як Франція, Японія, Нідерланди та Велика Британія, починаючи з 2000 р., залежність компаній від податкових пільг зростала, однак ця тенденція не була однорідною. В період кризи важливість податкових пільг на короткий час зменшилась, віддзеркалюючи природу податкового стимулювання і його залежність від прибутку. З цієї причини деякі уряди вважали за краще пряме фінансування інноваційної діяльності з метою пом'якшення впливу

кризи на бізнес. У Канаді перегляд федеральної підтримки досліджень і розробок призвів до невеликої зміни структури центральної державної підтримки. Проте Канада продовжує приділяти значну увагу податковим преференціям, хоча останнім часом її випереджають Нідерланди.

Франція активно підтримує компанії, що інвестують в інноваційну діяльність, в основному через податковий кредит. За даними ряду досліджень це знижує вартість розробок на третину, позиціонуючи французькі дослідження як найефективніші в світі. Зокрема, податкові кредити, які надаються компаніям, охоплюють 30% витрат на НДДКР, якщо сума не перевищує 100 млн євро, а також 5% на суму перевищення. Додатковий кредит пропонується для невеликих і малих підприємств щодо розробки нових прототипів або пілотних активів [4]. За даними ОЕСР, Франція має один з кращих інноваційних стимулів в світі, випереджаючи США і Японію.

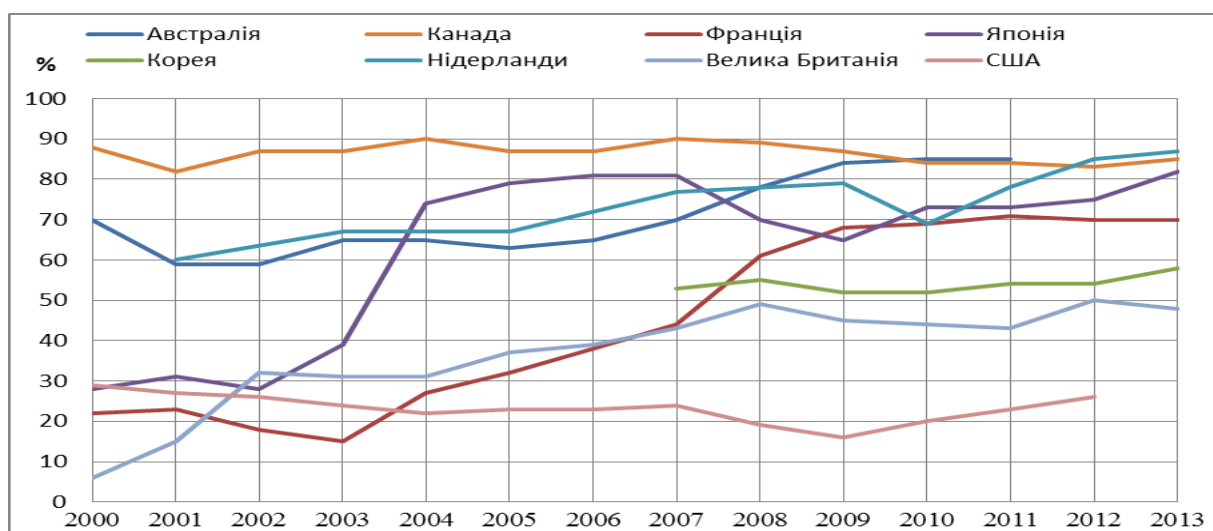

Рис. 2. Державна підтримка інноваційної діяльності [2]

Відповідно до спеціального режиму оподаткування Велика Британія надає податкову пільгу компаніям, якщо ті доведуть, що науковий проект спрямований на вирішення наукових і технологічних проблем, які до цього не знайшли свого вирішення, а не на розробку і вдосконалення. Проект має відноситись до сфери діяльності компанії і вона має володіти нематеріальним активом для його розробки. Подати заявку на відшкодування витрат на НДДКР можна через два роки після відповідного звітного періоду. Водночас Велика Британія надає відрахування для малих і середніх підприємств, збільшені до 230% для кваліфікованих витрат, понесених після 1 квітня 2015 р. [4].

Яскравим прикладом податкового стимулювання інноваційної діяльності є досвід Сінгапуру, що передбачає широке застосування податкових знижок. Вони мають свою специфіку і є вирішальною преференцією при оподаткуванні прибутку. Корпорації, які виробляють продукцію з високим технологічним вмістом, надають кваліфікаційні послуги, або залучені до зустрічної торгівлі можуть отримувати податкову знижку з 5 до 15 років за податковою пільгою першовідкривача.

В рамках пільги на розробку та розповсюдження, корпорації, що задіяні у новітніх проектах з високою доданою вартістю, розширюють або вдосконалюють свої операції, або беруть участь в додатковій діяльності після свого періоду першовідкривача або навіть пізніше, мають право на те, щоб їх дохід оподатковувався за зниженою ставкою не менше ніж на 5% за період до 10 років. Загальний період податкового послаблення складає максимум 40 років (включаючи час після періоду першовідкривача, якщо такий був).

Під інвестиційною дотацією розуміється податкова знижка, яка надається на обсяг

доходу, що базується на обумовленому відсотку (до 100%) капітальних витрат на кваліфікаційні проекти або діяльність в межах до 5 років (до 8 років для активів, куплених в розстрочку). Капітальні витрати на виробниче обладнання, що застосовується в схвалених проектах, також можуть підлягати єдиній інвестиційній дотації.

Схема надання кредиту за продуктивність та інновації передбачає 400% знижку на кваліфіковані витрати, що виникли в результаті провадження 6 видів кваліфікаційної діяльності протягом фінансових років, які закінчуються між 2010 та 2017 рр. (або ж роки оцінки між 2011 та 2018 рр.). До цих видів діяльності відносяться: придбання або лізинг встановленого ІТ або автоматичного обладнання; тренування персоналу; придбання інтелектуальної власності; реєстрація інтелектуальних прав власності; НДДКР; дизайн [5].

В Україні на законодавчому рівні закріплені певні заходи щодо інтенсифікації інноваційної діяльності: 1) передбачено звільнення від оподаткування прибутку підприємств суднобудівної, літакобудівної та легкої промисловості, електроенергетики (від продажу електроенергії, виробленої з відновлювальних джерел енергії), машинобудування для агропромислового комплексу – до 2021 р.; 2) звільнено від оподаткування 80 % прибутку підприємств, отриманого від продажу деяких енергозберігаючих товарів власного виробництва і 50 % прибутку, отриманого від здійснення енергозберігаючих заходів і реалізації енергоефективних проектів; 3) встановлення ставки податку на прибуток підприємств для суб'єктів індустрії комп'ютерної програмної продукції до 2023 р. у розмірі 5 % [6]. Однак, слід відзначити декларативний характер стимулюючих заходів, що не приносять очікуваного результату.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сучасні трансформації глобального ринку інновацій визначають динаміку і векторну спрямованість стимулюючих впливів через зміщення акцентів на непрямі методи стимулювання. Хоча суттєвою перешкодою достовірної оцінки кореляції між податковими преференціями і зростанням інноваційності є комплексний характер застосованих заходів стимулювання. Оцінка ефективності податкового стимулювання має контрадикторний характер, що з одного боку виявляється в підвищенні інноваційності, а з іншого - приймає форму агресивної стратегії податкової конкуренції, негативно впливаючи на податкову базу інших країн. Не дивлячись на неоднозначний характер податкового стимулювання інноваційної діяльності в економічно розвинених країнах та в країнах, що розвиваються, активно застосовуються податкові преференції.

Світовий досвід підтримки інноваційної діяльності за допомогою податкових пільг може стати орієнтиром для вітчизняної податкової системи, яка повинна переформатуватись для стимулювання інноваційної діяльності, причому податкові стимули повинні бути ретельно

розроблені, щоб враховувати неоднорідність серед потенційних виконавців НДДКР. Уряду слід розглянути питання про збалансування непрямой підтримки бізнесу, що займається інноваційною діяльністю (податкові стимули) з використанням прямих заходів підтримки, спрямованих на стимулювання інновацій. При цьому слід оцінити, яким чином різні інструменти підтримки інновацій взаємодіють і доповнюють один одного. У деяких випадках прямі інструменти можуть бути більш придатними. В свою чергу ефективність податкових пільг залежить від прозорості нормативно-правового середовища, зокрема ефективності режиму оподаткування, а також його стабільності і передбачуваності протягом довгого часу.

Перспективи подальших досліджень покликані сприяти створенню податкових механізмів, здатних активізувати інвестиційні процеси, та передбачають впорядкування податкових пільг шляхом їх диференціації з метою надання податковим системам принципів нейтральності та соціальної справедливості.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Gaspar V. Imagine What fiscal policy could do for innovation [Електронний ресурс] / V. Gaspar, R. De Mooij // iMFdirect. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://blog-imfdirect.imf.org/2016/03/31/imagine-what-fiscal-policy-could-do-for-innovation/>.
2. OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2015: Innovation for Growth and Society, OECD Publishing, Paris, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1787/sti-scoreboard-2015-en>.
3. Степаненко Д. М. Методы реализации государственной инновационной политики в зарубежной практике / Дмитрий Михайлович Степаненко. // Вестник ДГТУ. – 2005. – №2. – С. 238–245.
4. Global Survey of R&D Incentives 2015 [Електронний ресурс] // Deloitte – Режим доступу до ресурсу: <http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/nl/Documents/tax/deloitte-nl-tax-global-survey-r-and-d-incentives-2015.pdf>.
5. PWC. Singapore. Corporate tax credits and incentives [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://taxsummaries.pwc.com/uk/taxsummaries/wwts.nsf/ID/Singapore-Corporate-Tax-credits-and-incentives>
6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

REFERENCES

1. Gaspar, V. (2016) Imagine What fiscal policy could do for innovation. Retrieved from: <https://blog-imfdirect.imf.org/2016/03/31/imagine-what-fiscal-policy-could-do-for-innovation/>.
2. OECD (2015) Science, Technology and Industry Scoreboard 2015: Innovation for Growth and Society. Retrieved from: <http://dx.doi.org/10.1787/sti-scoreboard-2015-en>.
3. Stepanenko, D. M. (2005) Metody realizacii gosudarstvennoj innovacionnoj politiki v zarubezhnoj praktike [Methods of implementation of the state innovation policy in foreign practice]. Vestnik DSTU - Vestnik of DSTU, 2., 238–245. [in Russian]
4. Deloitte (2015) Global Survey of R&D Incentives. Retrieved from: <http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/nl/Documents/tax/deloitte-nl-tax-global-survey-r-and-d-incentives-2015.pdf>.
5. PWC (2016) Singapore. Corporate tax credits and incentives. Retrieved from: <http://taxsummaries.pwc.com/uk/taxsummaries/wwts.nsf/ID/Singapore-Corporate-Tax-credits-and-incentives>
6. Podatkovyj kodeks Ukraïny [Tax Code of Ukraine] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> [in Ukrainian]

Одержано 15.09.2016 р.